

BRANCHADELL, Albert (2006).
L'aventura del català: De les Homilies d'Organyà al nou Estatut.
Barcelona: L'Esfera dels Llibres.

**LLEUGERAMENT REVISIONISTES: UN INTENT D'UNA NOVA HISTÒRIA
DE LES NOSTRES LENGÜES**

Una nova editorial s'ha llançat al mercat del llibre en català i ho ha fet amb llibres escandalosos, amb la finalitat d'«instruir deleitando». Recordem, per exemple, *Nosaltres els exvalencians*, de Toni Mollà i companyia, amb una portada amb les faldilles de la Marilyn Monroe voleiant que deixen veure unes calces quadribarrades, o el *Diccionari persa de Catalunya*, del cada vegada més conservador Miquel Porta Perales. Quan l'editorial ha volgut fer un llibre sobre la història del català, n'ha fet l'encàrrec al més *enfant terrible* dels sociolingüistes catalans: Albert Branchadell, que no ha decebut amb la nova criatura intel·lectual.

De *terrible*, com veurem, l'autor ho és, però d'*enfant* comença a no ser-ho. El seu currículum és ja molt destacable i sobretot temible i terrible per als adversaris. Com diu a la solapa del llibre, que és el que escriuen els mateixos autors, és llicenciat en filologia catalana (1992) i llicenciat en filosofia (1993) per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i també doctor en ciències polítiques (2003) per la Universitat Pompeu Fabra, amb un volum acabat de publicar que es troba als antípodes del que aquí ressenyem, perquè duu un títol desanimador per a una lectura d'estiu sobre una gandula: *La moralitat de la política lingüística: Un estudi comparat de la legitimitat liberaldemocràtica de les polítiques lingüístiques del Quebec i Catalunya* (Institut d'Estudis Catalans, 2005). Actualment, Branchadell treballa a la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la UAB, camp en el qual ha publicat com a editor, conjuntament amb Lovell Margaret West, *Less translated languages* (Amsterdam, John Benjamins, 2005). És autor de llibres polèmics i innovadors en sociolingüística: *La normalitat improbable* (1996), *Liberalisme i normalització lingüística* (1997), *La hipòtesi de la independència* (2001) i un precedent del que aquí ressenyem (juntament amb Vicent de Melchor): *El catalán: Una lengua de Europa para compartir* (Servei de Publicacions de la UAB, 2002).

Branchadell pertany a l'ASOLC i és cofundador i president de l'Organització pel Multilingüisme. I, *last but not least*, és un assidu (segurament el més assidu del país) col·laborador en temes sociolingüístics d'*El País*, *La Vanguardia* i *l'Avui*.

Objectius: explicar *aventis*, no causes

Branchadell (no sabem si per encàrrec de l'editorial) pretén ser lleuger en el text, cosa que no hauria d'equivaler a superficial. Literalment, ens diu, amb un «nosaltres» majestàtic: «A nosaltres, més que la història del català ens interessien les seves vicissituds, és a dir, la successió alternativa d'esdeveniments pròspers i adversos, sense gaire atenció a les raons, les explicacions, les causes, i sobretot, sense la “moralina” que moltes vegades destil·len els historiadors de la llengua, disposats a blasmar el passat de la mateixa manera que jutgen el present, oblidats que el passat és irreversible i no el podem rectificar» (p. 13-14). Em sembla elogiuable, aquesta contenció respecte al to edificant (en sociolingüística catalana, es confon massa *el que és* amb *el que ha de ser*, es confon massa *el polític* amb *el científic*, com ens deia el llibre clàssic de Weber), però no entenc per què no hauria de voler mostrar als lectors (i lectores, ai las!) les causes dels fenòmens. Encara que el destinatari de l'obra sigui (Branchadell es desmarca dels filòlegs) «la gent i prou» (p. 14), per què aquesta «gent» no hauria d'estar interessada en els causants (i les causants) dels avatars del català?

En sis capítols, Branchadell va resseguint les *aventis* del català i de les altres llengües de la nostra Mediterrània catalana, com deia Pierre Deffontaines en un volumet de la col·lecció de divulgació «Que Sais-Je?». Ho fa amb detallisme, a vegades amb anècdotes de guia turística, d'altres amb exhibició erudita (per exemple, en la digressió sobre els èxits de *Terra baixa* o de *La pell freda*), amb força documentació tant clàssica com filla del Google, o de retalls de diari. Branchadell quasi enlloc no dóna les fonts de les citacions que proporciona. Unes notes a peu de pàgina haurien permès al lector conèixer les fonts del que s'afirma i ampliar la informació si vol, sense que les notes haguessin hagut necessàriament de distreure l'amenitat del text. Sorprenentment, en una sola ocasió (un article de García Márquez, p. 157) dóna la referència del dia exacte.

Com vol ser amè l'autor? La cosa no és senzilla, perquè les universitats i sobretot les tesis ensenyen els universitaris a escriure de manera increïblement pesada i avorrida. Sort que Branchadell ja té experiència, com hem vist, de *fino estilista* en articles d'opinió i ressenyes a la premsa. En primer lloc, alliberant el text de tota feixuguesa bibliogràfica. En segon lloc, fent referències reiterades a la presència dels personatges esmentats en el nomenclàtor de carrers barcelonins (aquí l'autor hauria pogut examinar els nomenclàtors de Palma o de València, i així no incórrer en el centralisme barceloní). En tercer lloc, fent referència a noms del

cinema, a vegades amb un detallisme poc pertinent per al quid del llibre. En quart lloc, recorrent a formes col·loquials i populars, allunyades de l'argot acadèmic: per exemple, «el català tenia tots els números» per a desaparèixer.

L'autor intenta ser humorístic però a penes ho aconsegueix, si més no, menys que un precedent en el tema (Toni Soler, *Història de Catalunya (modèstia a part)*, Barcelona, Columna, 1998). És significatiu que li sigui més fàcil fer humor de l'època més esplendorosa de la llengua catalana quan tots els peixos de la Mediterrània duien les quatre barres, que no pas en èpoques de «desoficialització» dramàtica (terme creat encertadament per Branchadell). És difícil fer humor d'una llengua quan és proscriu, fragmentada i reprimida, des de la Decadència ençà. Per cert, la pintura de Ramon Casas de la portada del volum reproduïx la càrrega d'un guàrdia civil, muntat a cavall, contra un manifestant ja estirat a terra. És una metàfora del tema del llibre? És el català el manifestant caigut a terra? Branchadell, de manera sorprenent, dues vegades repeteix el tòpic (fals objectivament) que els catalans som garrepes (p. 19 i 116), explica anècdotes per distreure el lector (el preu de les *Homilies d'Organyà*, per exemple), imagina ucronies (què hauria passat si Catalunya hagués esdevingut francesa? Sabem la resposta perquè una part de Catalunya ha esdevingut francesa i així els ha anat...).

La filosofia de fons

Com a bon *enfant terrible*, a Branchadell li agrada *épater le bourgeois*, entrar en polèmica. No debades, l'autor ha gosat criticar el president d'Òmnium Cultural o el mateix Institut d'Estudis Catalans, que li ha editat la tesi, o, en altres bàndols, el desaparegut assimilacionista Juan Ramón Lodares. Crític com és, situat als marges de l'*establishment*, a Branchadell l'han convidat a parlar tant l'Associació de Sociolingüistes de Llengua Catalana (catalanista per mandat estatutari) com l'Asociación por la Tolerancia (espanyolista en els fets). Branchadell una vegada rere l'altra, pensant en el marc català, dels països de llengua catalana, o d'Espanya, ataca reiteradament l'aspiració a societats compactes en què sols hi hagi una llengua o una cultura (l'eslògan d'Òmnium Cultural, per cert). Aquesta idea de societat compacta, la resumia un franquista reciclat, l'inclit Rodolfo Martín Villa: «No puede haber una España fuerte que no se asiente en una nación única, con una sola ciudadanía política, con un idioma común y con el respeto público y notorio a un mismo texto constitucional» (p. 150). Quan relata l'esplendor medieval, Branchadell esmenta, seguint De Riquer, i Rubió i Balaguer, els autors que escrigueren en llatí; per exemple, els quatre Ramons: De Penyaforat, Lluïll, Martí i Sibiuda. En aquesta línia revisionista, Branchadell també recorda que des de ja l'edat mitjana els reis s'adreçaven als castellans en castellà, ja llengua franca peninsular. Però oblida de recordar, al mateix temps, que els períodes dictatorials

són els que devien afermar definitivament aquests costums servils d'adaptació a favor del castellà.

L'autor narra (més que explica) que les terres de llengua catalana no han estat gairebé mai compactes monolingües (cosa que els historiadors ja saben), sinó que han conviscut amb el llatí, l'hebreu, el castellà, l'àrab, l'occità... I assenyala amb un punt de provocació: «Si ens interessés *qualsevol* llengua podria ser que descobríssim que el primer text literari de Catalunya va ser redactat... en hebreu!» (p. 35). Ni a la Corona d'Aragó el català no hauria estat llengua única, ni el català hauria estat llengua amb l'Estat central de torn. Però no esmenta que la llengua oral dominant a Catalunya a l'edat mitjana, durant l'època de construcció de Santa Maria del Mar, era clarament el català. Per Branchadell, la història del català ha estat lligada gairebé sempre a forts moviments immigratoris. El mateix Roger de Llúria, un calabrès criat a la cort catalanoaragonesa, és presentat com a demostració de «la facilitat amb què els estrangers poden adoptar el català» (p. 49). Branchadell intenta contenir l'exaltació romàntica per les glòries catalanes, però ell mateix hi ensopega: «El català va viure uns segles memorables, convertit en la llengua d'un estat que es va estendre de punta a punta de la Mediterrània» (p. 39). Ell mateix es deixa endur una mica per aquest model d'una època daurada per a la nostra cultura... Val la pena esmentar algun oblit (inevitable): no es recorda del *Llibre de consolat dels fets marítims*, del Consolat de Mar, testimoni en dret marítim de l'hegemonia catalanoaragonesa a la Mediterrània.

L'autor també mostra que es distancia del vocabulari polític progre en ús. Així (p. 158), es refereix amb doble distanciament als «diguem-ne “estaments populars”» o al «poble» (p. 158). Ve a dir que no hi ha estaments populars? O caldrà consultar l'Observatori de les Desigualtats Socials de la Fundació Jaume Bofill per mostrar que encara hi ha moltes desigualtats? On l'autor té un vocabulari més iconoclasta (iconoclasta envers els petits déus de la catalanitat, entenguem-nos) és quan es refereix a «l'antiga Corona d'Aragó que alguns eixelebrats s'entesten a anomenar “Països Catalans”» (p. 161); parla dels *Pirineus Orientals* en lloc de *Catalunya Nord*, o de la *Comunitat Valenciana* en lloc de *València* o *País Valencià*. En la mateixa línia de confrontació, Branchadell critica els radicals d'ara que canten les absoltes a la llengua (p. 110). Parlant del passat, l'autor, polemista nat com és, no es pot estar de ficar-se amb el present: «Sempre podríeu dir que Collell era massa radical per merèixer el nostre crèdit, com ho són alguns publicistes d'avui que amb el mateix argument del retrocés oral situen el català a l'UCI o directament al tanatori» (p. 111).

El revisionisme moderat branchadellià esdevé injust quan vol matisar (o minimitzar) l'abast de la política lingüística franquista. Cita, sense «carregar-se les», les declaracions de Martí de Riquer en un informe adreçat al Consell Nacional del Movimiento que s'acontentava amb la política lingüística del franquisme dels primers seixanta:

La edición catalana es actualmente normalísima. Se publican en buena cantidad y se puede afirmar que no queda inédito ningún libro que tenga un mínimo de categoría literaria y no son pocos los que se publican sin alcanzar este mínimo.

Més endavant, Branchadell minimitza també la repressió franquista (amb l'afany de trencar lloc comuns): «La literatura en català no va ser mai prohibida. (Ni al segle XIX ni al XX la literatura en català no la van prohibir ni Primo de Rivera ni Franco, dues dictadures que paradoxalment van coincidir amb dos dels períodes creatius més intensos de la història)» (p. 122).

En lloc de ser revisionista, bastava assenyalar que la diglòssia franquista condemnava la llengua al reculament i, ni que sigui lentament, a la desaparició: «Si guem lleugerament revisionistes (només lleugerament): el franquisme no buscava la destrucció directa del català, si per “destrucció” entenem l'eliminació física de tota la gent que el parlava. El que segur que volia el franquisme era arraconar el català als usos “más elementales y entrañables”» (p. 129). I ell afegeix que aquesta «diglòssia pot tenir efectes letals» (p. 129).

Com podia ser l'edició normalíssima quan no hi havia un públic lector ample, si la llengua no s'aprenia a l'escola ni era admesa en actes públics. No atacar aquesta afirmació seria igual que coincidir amb la visió idealitzada que tenia Vargas Llosa de la Barcelona que l'acollí sota el franquisme. Col·leccions populars i alhora de qualitat com «Isard», d'Editorial Vergara, dirigida pel meu oncle, Josep Maria Boix i Selva, no van reeixir en els seixanta perquè precisament faltava el coixí d'un mercat lector. Encara ara una minoria de catalanoparlants afirma que sap escriure la seva llengua, reminiscència d'aquest passat que Branchadell no condemna prou.

A més de la repressió o minorització, un altre factor explica la situació del català actual: el desplaçament de població i la nativització consegüent de la llengua castellana. A finals del segle XIX «començava a haver-hi entre nosaltres gent del poble com nosaltres (ni nobles ni militars ni funcionaris, per entendre'ns) que parlava habitualment aquesta llengua» (p. 127). El castellà comença a esdevenir part inseparable del nostre paisatge.

Quan Branchadell descriu el segle XX, el més trasbalsat sociolingüísticament, amb molts alts i baixos, és molt contingut en les xifres per tal de no caure en l'autocomplaença: els catalanocompetents amb prou feines arriben als sis milions en tot el domini (domini de què?) lingüístic. L'autor, potser per compensar els tocs de revisionisme en altres parts del llibre, constata que part del poble i dels intel·lectuals tingueren lleialtat lingüística. Branchadell insisteix en la resiliència (capacitat de resistència) del català enfront dels atacs rebuts:

Quan ho tenia gairebé tot en contra, el català se'n va sortir. Com altres vegades va ser gràcies al «poble» que no va deixar de parlar-lo. I a diferèn-

cia d'altres vegades, també gràcies a molts intel·lectuals, que haurien pogut secundar el règim i viure bé i van preferir un camí de dificultats per salvar-nos els mots, com diria el poeta. (p. 158)

Aquí trobo a faltar algunes «clarícies» sobre els components del catalanisme, més enllà del vague «poble», amb cometes o sense. Sembla comprovat que van ser sectors de classes mitjanes i mitjanes baixes (Joan Lluís Marfany *dixit*) que van encapçalar el catalanisme. Per què no dir-ho?

Branchadell peca per una visió excessivament catalanocèntrica (o barceloninocèntrica). No esmenta prou que el català és a punt de desaparèixer (o ja ho ha fet) a l'Alguer, a la Catalunya Nord o en ciutats valencianes. Quan parla de la Franja aragonesa, pren la perspectiva d'un barceloní que la visita. Sembla que el lector del volum no podria ser algú (o alguna) de Fraga, posem per cas. El mateix autor en escrits anteriors havia sintetitzat de manera molt elegant els principals reptes del català amb mots començats per *d*: «dissolució», «disgregació», «desintegració», «divisió», «devaluació» i «desmobilització». El llibre, sobretot en el darrer capítol, no fa un balanç prou clar de la història d'aquests sis fenòmens començats per *d*, que era precisament de què es tractava (*instruir deleitando*).

El volum aconsegueix fer una narrativa rigorosa dels avatars de la llengua. En dóna, però, poc les causes. Encara som lluny d'una història social de la llengua del nivell de la *Storia linguistica dell'Italia unita*. Malgrat els escepticismes branchadellians, l'autor continua convidant el lector a responsabilitzar-se dels futurs de la llengua catalana. Parafraçant Susanna Tamaro, ens recorda que el català anirà on el portin els cors, on el porti la lleialtat lingüística dels parlants.